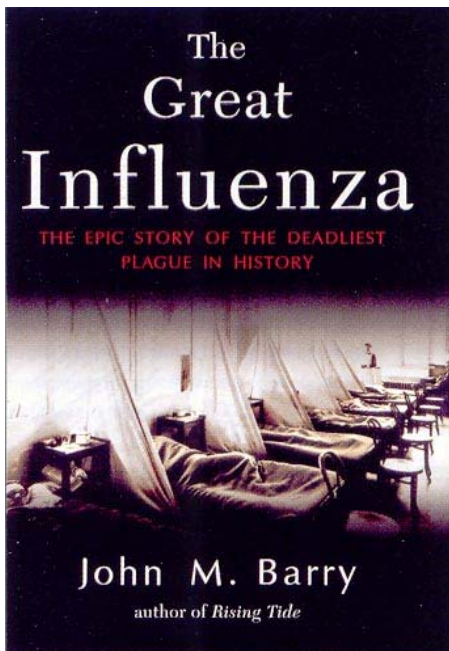

The Great Influenza

The epic story of the deadliest plague in history

John M. Barry
Londen (Viking) 2004
ISBN 0-670-89473-7

In een tijd waarin virologen overal ter wereld ervoor waarschuwen dat er weer een plaag op komst is die SARS, vogelgriep en AIDS naar de laatste pagina's van de kranten zal verdringen, is het altijd mooi als er een gedegen studie over de Spaanse griep verschijnt, de pandemie die in twee jaar tijd meer mensen doodde dan de pest in enkele eeuwen en veel meer dan AIDS in enkele decennia. Bovendien stierven van die velen in die twee jaar veruit de meesten ook nog eens in de paar maanden tussen augustus en december 1918, de laatste maanden van de Eerste Wereldoorlog, die zich toch al als een mensen moordenaar op nooit gekende schaal had doen kennen. Het boek van John M. Barry is de volgende in een rijtje dat bewijst dat het laatste decennium de belangstelling voor die lang vergeten influenzapandemie wat aantrekt. Nog afgezien van enkele artikelen zijn bijvoorbeeld het boek van Reinout Vugs, In veel huizen wordt gerouwd, over de Spaanse griep in Nederland, of Gina Kolata's Griep. Het verhaal van de grote influenza epidemie van 1918 en de zoektocht naar het dodelijke virus, te noemen. In tegenstelling tot Kolata concentreert Barry zich niet op de nasleep van de pandemie, maar op de voorgeschiedenis en de maatschappelijke omstandigheden waaronder zij zich

heeft kunnen voordoen: de omstandigheden van oorlog en mobilisatie. Hierbij concentreert hij zich weer op zijn vaderland: de Verenigde Staten. Het kan niet anders worden gezegd dan dat Barry een groots en meeslepend verhaal heeft geschreven, dat veel meer is dan louter een verhaal over de griep zelf. Hij geeft een geschiedenis en een omschrijving van het fenomeen "virus"; een geschiedschrijving van de Amerikaanse gezondheidszorg in de negentiende en begin twintigste eeuw, en een geschiedenis van Amerika en de Eerste Wereldoorlog. Het maakt het boek tot een aanrader voor iedere militair geneeskundige of anderszins beroepsmatig geïnteresseerde, die tijdens zijn of haar vakantie het vak niet geheel en al wil laten voor wat het is. Maar helaas is er ook mee aan de hand wat vaker het geval is met zaken die "groots en meeslepend" zijn: als de bewondering is gezakt, komen de vragen op.

Barry's werk gaat uit van enkele vooronderstellingen die hij voor waar aanneemt. De griep is ontstaan in Amerika en de oorlog en de mobilisatie zorgden voor de omstandigheden waaronder zij kon gedijen en toeslaan. Zegt hij van de eerste vooronderstelling nog één keer dat zij "waarschijnlijk" is, dat de oorlog de factor was die de griep van een plaatselijke epidemie naar een wereldwijde pandemie heeft kunnen doen uitgroeien wordt nergens op welke wijze dan ook, ter discussie gesteld. De Amerikaanse president Woodrow Wilson wachtte - ondanks druk van zijn omgeving, met name na het torpederen van de Lusitania - lang voordat hij Duitsland de oorlog verklaarde. Maar toen dat eenmaal was gebeurd, wenste hij geen half werk. De hele natie werd gemobiliseerd. "Verdachte elementen" - lees: uit Duitsland afkomstige immigranten of hun kinderen - werden opgesloten. Het bewijst maar weer eens dat oorlog nooit goed is voor democratie en vrijheid van meningsuiting, terwijl dat heden ten dage vaak de redenen zijn om tot oorlog over te gaan. De overige mannen gingen in het leger en de overige vrouwen in het Rode Kruis. (Het is overigens opvallend dat Barry de boeken en artikelen van John F. Hutchinson over het

Rode Kruis niet noemt, terwijl die naar mijn weten toch de enige auteur is die een kritisch beeld geeft over het Amerikaanse Rode Kruis in dat tijdvak). Het waren mannen en vrouwen tussen de 18 en 50 jaar, juist de leeftijdscategorie die meer dan bij andere, bij deze griepepidemie zou worden getroffen. De mannen werden bijeengebracht - opeengestapeld is wellicht een beter woord - in kampen, en de artsen en verpleegsters werden onttrokken aan hun dorpen en steden waardoor aldaar de hulp afwezig was en de uitbraak niet kon worden ingedamd. Die indamming werd verder bemoeilijkt door het vertrek van de soldaten naar Europa. Voeg daar een dodelijk virus aan toe en je hebt een explosief mengsel.

Het klinkt logisch, maar dat is het niet, hoeft het althans niet te zijn. Als de vooronderstellingen namelijk niet kloppen, blijft alleen een schitterend geschreven werk over, waarvan de boodschap echter op drijfzand is gebaseerd. Een prachtige, indrukwekkende wolkenkrabber, maar helaas zonder fundamenten. Als de griep niet in Amerika is ontstaan - en er zijn er genoeg die daaraan twifelen - dan zijn al die prachtige verhalen over de Amerikaanse maatschappelijke omstandigheden weliswaar leuk en interessant om te lezen, maar hebben ze geen enkele verklarende waarde meer. Maar zelfs als de griep wel daar zou zijn ontstaan, is dat deels nog het geval. Er was geen enkel probaat middel tegen de griep, artsen en verpleegkundigen stonden machteloos en werden even vaak ziek als de mensen die ze moesten bijstaan. Als er geen middel tegen een ziekte is, maakt het niet veel uit of er wel of geen artsen en verpleegkundigen aanwezig zijn. Een nat waslapje op een gloeiend voorhoofd leggen kan de bakker om de hoek even goed. Bovendien waren die artsen en verpleegkundigen naar het leger afgereisd, en ook daarin stierf men bij bosjes. En de verspreiding dan? Het af- en aanreizen van soldaten naar het front en weer terug zal best hebben bijgedragen aan de verspreiding van het virus, maar het is toch wel een probleem dat de griep ook doodde op plekken waar de oorlog zijn tentakels niet naar had uitgespreid en dat de griep opdook op plaatsen en tijden die niet met troepenbewegingen zijn te verklaren.

Met andere woorden: Barry heeft een dappere en op prijs te stellen poging gedaan de Spaanse griep "in zijn tijd" te zetten. Hij heeft met recht proberen aan te tonen dat ook bij zoiets als een griepedemie ter verklaring naar politieke, economische en maatschappelijke omstandigheden moet worden gekeken. Maar hij is er ondanks zijn alomvattendheid en meeslepende stijl, niet in geslaagd de raadsels van de griep te ontwarren.

Dr. L. van Bergen

SUMMARY

THE GREAT INFLUENZA. THE EPIC STORY OF THE DEADLIEST PLAGUE IN HISTORY

It is the opinion of Dr. Van Bergen that John M. Barry, the author, wrote a magnificent book about the epidemic of 1918, which is however based on a number of presuppositions, which Barry then reverts to truths.

In the author's opinion, the epidemic started in the United States and was brought to Europe when the American

forces were brought en masse to the old continent. Van Bergen however points to the fact that the flue also struck in places where the war was not waged, and also that no effective medication was available to cure the disease. Barry - says Van Bergen has rightly tried to explain a phenomenon like an epidemic of influenza by pointing to political, economic and social circumstances. However, in spite of this he did not succeed in disclosing the riddles of the disease.